

STAN I ROZWÓJ INSTYTUCJI FILOZOFICZNYCH W POLSCE W LATACH 1897–1939

Już u schyłku XIX wieku polska filozofia – mimo że Polska w owym czasie jako byt państwowy nie istniała – zaczyna organizować się i tworzyć własne niezależne struktury. Tak więc, gdy przychodzi niepodległość (a właściwie zostaje ona wywalczona), polska myśl filozoficzna ma już pewne podstawy do rozwoju.

Ukazują się dwa filozoficzne periodyki, dostępne są polskie tłumaczenia dzieł najważniejszych europejskich myślicieli, działają towarzystwa naukowe, w których polscy filozofowie mogą się organizować i prowadzić działalność wykładową poza uczelnianymi strukturami.

Dzieje się to w dużej mierze za sprawą kilku osób, które rozumieją, że filozofia, by się rozwijać, potrzebuje nie tylko zapału, talentu i dużego wkładu pracy intelektualnej swoich pasjonatów, ale także instytucjonalnych i materialnych warunków. Wśród tych, którzy kładli fundamenty pod rozwój polskiej filozofii, wymienić należy Władysława Weryhę, Kazimierza Twardowskiego, Henryka Struvego, Adama Mahrburga i Jana Łukasiewicza.

Do roku 1919 filozofia była wykładana na dwóch uniwersytetach – w Krakowie

i we Lwowie. Na Uniwersytecie Jagiellońskim zajęcia prowadzili między innymi Stefan Pawlicki, Stanisław Smolka, Michał Bobrzyński, Marian Zdziechowski, Władysław Heinrich. Natomiast we Lwowie, gdzie znaczącym wydarzeniem było objęcie katedry filozofii w 1895 roku przez Kazimierza Twardowskiego, wykładali Jan Łukasiewicz, Stanisław Leśniewski, Tadeusz Kotarbiński, Mściśław Wartenberg, Julian Leopold Ochorowicz, Jan Bołoz-Antoniewicz, Aleksander Skórski, Wojciech Dzieruszycki, by wymienić tych kilka nazwisk. W interesujący sposób filozofowało wielu myślicieli, dla których filozofia była ważną, ale nie jedyną formą aktywności intelektualnej. Mamy tu na myśli tak niezwykle osoby jak Edward Abramowski, Jan Władysław Dawid, Ludwik Krzywicki, Stanisław Brzozowski czy Marian Smoluchowski¹.

W 1897 roku zaczął wychodzić „Przegląd Filozoficzny”, pierwsze filozoficzne pismo. Jego twórcami byli Władysław Weryho² oraz

¹ W roku 2020 ukazała się książka Jana Grzanki, w której Autor odsłania te wątki i aspekty myślenia polskiego fizyka, które mają charakter filozoficzny. Zob. J. Grzanka, *Między fizyką a filozofią. Filozofia przyrody i filozofia nauki w pismach Mariana Smoluchowskiego*, Kraków 2020.

² Czytelnika zainteresowanego biografią i działalnością Władysława Weryhy odsyłamy do pracy R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Historia*

Kazimierz Twardowski³. Punktem odniesienia, a właściwie wzorem dla „Przeglądu Filozoficznego” miał być – wydawany przez Theodule’a Ribota od 1876 roku we Francji – „Revue Philosophique de la France et de l’Étranger”. W liście z 10 marca 1897 roku Weryho pisał do Twardowskiego: „W ogóle za wzór służy mi «Revue Philosophique», które oznacza swoje stanowisko, jako krytyczno-naukowe i uwzględniające wszystkie kierunki za wyjątkiem teologicznego”⁴. Kwartalnik, którego redaktorem naczelnym był Weryho, w swoim programie nawiązywał do idei bliskich również Kazimierzowi Twardowskiemu. Środowisko naukowe zogniskowane wokół nowo utworzonego periodyku pragnęło filozofować w ścisłym powiązaniu z osiągnięciami nauk szczegółowych. W związku z tym uważali, że dużą wagę przywiązywać należy do refleksji epistemologicznej. „Przegląd” dystansował się od pozytywizmu, choć w jakimś stopniu do niego nawiązywał, na przykład wysoko stawiając kwestię naukowości filozofii⁵.

Adam Mahrburg, jeden z liderów pierwszego okresu działalności „Przeglądu”, uznał, że wypracowanie teorii filozofii jest naczelnym i głównym zadaniem filozofii. Istotną cechą programu uczynił nowokrytycyzm i ewolucjonizm⁶. Ten pierwszy nawiązywał

„do kantowskiej teorii poznania; pytania o aprioryczne i aposterioryczne pierwiastki wiedzy, o to jak możliwa jest nauka”⁷. Co do drugiego wyróżnika, to miał on być uzupełnieniem dla nowokrytycyzmu. Ewolucjonizm zaś charakteryzować się powinien przekonaniem o zmienności rzeczywistości jako takiej, czyli wiarą w nieustającą transformację czy też metamorfozę stanów wszechświata. Zmiany te miałyby oznaczać się specyfikacją mechaniczną i przy czynowo-immanentną, czyli przyczyn tych zmian należy upatrywać w nich samych. Ostatnia cecha ewolucjonizmu – jak przekonywał Władysław Kozłowski w 4 numerze „Przeglądu Filozoficznego”⁸ – miała się sprowadzać do finalizmu: istnieje kierunek zmian zachodzących w świecie. Te wstępne założenia ideowe – odcięcia się od filozofii spirytualistyczno-mistycznych, Nietzscheańskiego indywidualizmu, filozofii czynu i modernizmu – były nie do utrzymania w dłuższej perspektywie. Na łamach periodyku wywiązała się dyskusja na temat rozumienia filozofii, kierunku jej rozwoju, roli i metod, jakie powinny być stosowane przy jej uprawianiu. Stało się to za przyzwoleniem samego redaktora naczelnego – Władysława Weryhy – który podał „hasło tolerancji dla różnych przekonań”⁹. Obrońcami innej wizji filozofii niż naukowa byli między innymi Maurycy Straszewski, Maria Przewózka, Stanisław Brzozowski.

Dla Weryhy istotne było, by wokół pisma zgromadzić filozoficznie myślącą, polską inteligencję. Zabiegał o zaprezentowanie światu oryginalnego charakteru polskiej nauki

wielkiej symbiozy – „Przeglądu Filozoficznego” z „Ruchem Filozoficznym”, w: *Korespondencja Władysława Weryhy z Kazimierzem Twardowskim*, listy przepisałi, opracowali oraz wstępem poprzedzili R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, Kęty 2017, s. 15–293.

³ O wkładzie Kazimierza Twardowskiego w powstanie pisma pisał między innymi Ryszard Jadczyk, *Jak powstał „Ruch Filozoficzny”*, w: „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filozofia” 1991, nr 13, s. 37–48, ale również R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Historia wielkiej symbiozy*, dz. cyt., s. 15–292. Zob. ponadto *Korespondencję Władysława Weryhy z Kazimierzem Twardowskim*, dz. cyt., s. 296–777.

⁴ R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Historia wielkiej symbiozy*, dz. cyt., s. 66.

⁵ Por. S. Borzym, *Panorama polskiej myśli filozoficznej*, Warszawa 1993, s. 57.

⁶ Por. tamże, s. 59.

⁷ Tamże, s. 60.

⁸ Por. W. M. Kozłowski, *Ewolucja jako ogólna metoda stawania się*, „Przegląd Filozoficzny” 1902, nr 4, s. 369; S. Borzym, *Panorama polskiej myśli filozoficznej*, dz. cyt., s. 60.

⁹ Tamże, s. 67.

oraz o popularyzację filozofii wśród młodzieży akademickiej. Tematyka artykułów – pomimo deklaracji o krytyczno-naukowej linii pisma – była różnorodna. I tak, obok publikacji poświęconych historii filozofii oraz (mniej lub bardziej krytycznych) omówień jej ówczesnych nurtów¹⁰, zamieszczane były teksty dotyczące psychologii eksperymentalnej i teoretycznej.

Warto dodać, że pod patronatem „Przeglądu” wydawane były serie wydawnicze dzieł oryginalnych, np. Adama Mickiewicza, Józefa K. Potockiego, Wincentego Lutosławskiego, Władysława M. Kozłowskiego, Władysława Heinricha, Józefy Kodisowej. Powstały polskie przekłady dzieł takich autorów jak Emil Raymond Du Bois, Ernst Mach, Herman Ludwig von Helmholtz, Harald Høffding, Theodor Gomperz, Walter Sheldon, Theodule Ribot, Arthur Schopenhauer, Georg Simmel, by wymienić tylko niektóre nazwiska. Ponadto utworzono serie wydawnicze. W ramach serii „Filozofia Nowokrytyczna” ukazały się dzieła Richarda Avenarius, Wilhelma Wundta czy Hansa Vaihingera. Z kolei w „Bibliotece Neoscholastycznej” publikowano teksty Désiré’a Merciera, a w serii „Filozofia Praktyczna” wyszły książki Williama Jamesa, Richarda Cabota i Teobalda Zieglera¹¹.

W roku 1910 Twardowski w porozumieniu z Weryhą powołał do życia we Lwowie nowe pismo – „Ruch Filozoficzny”. Pierwszy numer „Ruchu” zszedł z prasy drukarskiej 13 stycznia 1911 roku¹².

Redaktorem naczelnym „Przeglądu Filozoficznego”, po śmierci Weryhy w 1916 roku, został Jan Łukasiewicz¹³, który pełnił tę funkcję do 1919 roku. Po nim stery zarządzania kwartalnikiem przejął Marian Borowski (1919–1923), prawnik i filozof¹⁴. Następnie stanowisko redaktora naczelnego „Przeglądu” objął Władysław Tatarkiewicz.

W roku 1904 powstało, i tym razem za sprawą Kazimierza Twardowskiego, Polskie Towarzystwo Filozoficzne we Lwowie. Z kolei w 1907 roku w Warszawie, Władysław Weryho powołał Polskie Towarzystwo Psychologiczne. Oba towarzystwa skupiały największe postaci świata polskiej nauki.

W roku 1915 z inicjatywy Weryhy uformował się Warszawski Instytut Filozoficzny. W jego skład wchodził oprócz wspomnianego Weryhy – Tadeusz Kotarbiński jako bibliotekarz, Władysław Tatarkiewicz jako skarbnik, Jan Łukasiewicz jako zastępca prezesa zarządu oraz Kazimierz Twardowski. Wśród zadań, jakie postawił sobie zarząd Instytutu, było wprowadzenie filozofii polskiej „na pole wszechświatowe” i wywalczenie dla niej należnego miejsca¹⁵. Dlatego jednym z narzędzi, umożliwiających urzeczywistnienie planu

roku Twardowski wraz z Kazimierzem Ajdukiewiczem i Romanem Ingardenem założyli obcojęzyczne „Studia Philosophica”; zob. S. Borzym, *Filozofia międzywojenna (1918–1939). Przegląd stanowisk* [Aneks], w: *Zarys dziejów filozofii polskiej (1815–1918)*, red. A. Walicki, Warszawa 1983, s. 513–514.

¹⁰ R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Historia wielkiej symbiozy*, dz. cyt., s. 67–68.

¹¹ Szczegółowo na ten temat zob. tamże, s. 98–99.

¹² Zob. tamże, s. 179–227. W Polsce w okresie międzywojennym powstało wiele nowych czasopism. Poza tymi dwoma wiodącymi periodykami warto przywołać dwa inne tytuły. Pierwszym z nich był „Kwartalnik Filozoficzny”, który powstał w roku 1922 w Krakowie, pod redakcją Władysława Heinricha. Natomiast w 1935

¹³ Jan Łukasiewicz, w rządzie Jana Ignacego Paderewskiego, objął tekę Ministra Wyznań i Oświecenia Publicznego. W 1923 roku został rektorem Uniwersytetu Warszawskiego i wówczas postanawia powołać na stanowisko redaktora naczelnego „Przeglądu” Władysława Tatarkiewicza. Więcej na ten temat: R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Biografia Władysława Tatarkiewicza. Część pierwsza. Lata 1886–1939*, w: W. Tatarkiewicz, *Dzienniki*, t. 1: *Lata 1944–1960*, przepisali, wstępem i biografią filozofa poprzedzili R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, Kęty 2019, s. 188.

¹⁴ Zob. więcej na temat biografii i myśli Mariana Borowskiego w: D. Barbaszyński, *Odkrywanie struktur rzeczywistości. Problemy filozofii całości w poglądach Mariana Borowskiego*, Olsztyn 2012.

¹⁵ R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Historia wielkiej symbiozy*, dz. cyt., s. 274.

umiędzynarodowienia polskiej myśli filozoficznej, było ustalenie i opracowanie polskiej terminologii filozoficznej. Hasła do nowo tworzonego słownika filozoficznego opracowywano na poszczególnych posiedzeniach Towarzystwa¹⁶. Innym polem aktywności członków Instytutu było redagowanie „Biblioteki Klasyków”, w której ukazały się polskie tłumaczenia dzieł Giambattisty Vica, Gottfrieda Wilhelma Leibniza, Barucha Spinozy, Georga Wilhelma Hegla, Immanuela Kanta, Arystotelesa czy Juliana Offray’a la Mettriego¹⁷.

W 1927 roku Władysław Tatariewicz wspominał:

Polskie Towarzystwo Psychologiczne i Warszawski Instytut Filozoficzny – uchwaliły, że połączą się ze sobą. Z połączenia ich powstało Warszawskie Towarzystwo Filozoficzne, którego przewodniczącym został i pozostał dotychczas Kotarbiński. Było ono odtąd naczelną instytucją filozoficzną Warszawy, objęło też wydawnictwo „Przeglądu” i Biblioteki Klasyków¹⁸.

Do roku 1915 na ziemiach polskich funkcjonowały tylko dwa (oba w zaborze austro-węgierskim) ośrodki akademickie: Uniwersytet Lwowski i Uniwersytet Jagielloński. Na pierwszym z nich prym wodził Kazimierz Twardowski, na drugim Władysław Heinrich. W 1915 roku działalność wykładową wznowiono na Uniwersytecie Warszawskim. Został on powołany jako instytucja zatwierdzona prawnie – przez niemieckiego okupanta – aktem nominacyjnym ze statusem tymczasowym¹⁹.

Po odzyskaniu niepodległości w 1919 roku na Uniwersytecie Warszawskim powstały trzy katedry filozofii. Jedną jednak postanowiono oddać filozofom-matematykom; objął ją Stanisław Leśniewski. Dwie pozostałe przeszły w ręce Jana Łukasiewicza oraz Tadeusza Kotarbińskiego. Katedrę otrzymał też Władysław Witwicki. I chociaż nominalnie była to katedra psychologii, miała ona w dużej mierze charakter filozoficzny. Po pierwsze ze względu na to, iż wówczas psychologia była (nie tak jak współcześnie) integralną częścią filozofii, po drugie ze względu na osobę Władysława Witwickiego²⁰. Co znamienne, na wszystkie katedry profesorów mianowano z polecenia Kazimierza Twardowskiego. On sam również kilkakrotnie otrzymywał propozycję objęcia katedry filozofii na Uniwersytecie Warszawskim, jednak nigdy nie zdecydował się na opuszczenie Uniwersytetu Lwowskiego.

Filozofię wykładano także na ponownie otwartym w 1919 roku, Uniwersytecie im. Stefana Batorego w Wilnie. Zajęcia prowadzili tu między innymi: Marian Zdziechowski (1919–1932), Ferdynand Ruszczyk – malarz i pedagog (1919–1932), Feliks Konieczny – twórca teorii cywilizacji (1919–1929), Stanisław Kościółkowski – historyk (1919–1939), Marian Massonius – filozof i psycholog (1919–1939) i wreszcie Wincenty Lutosławski (1919–1929) oraz Władysław Tatariewicz (1919–1921)²¹. Z Wilnem związany był również Henryk Elzenberg, który pracował na tamtejszym uniwersytecie na stanowisku adiunkta w latach

Biografia Władysława Tatariewicza. Część pierwsza. Lata 1886–1939, dz. cyt., s. 95.

²⁰ Na temat powołania nowego składu profesorów UW czytaj tamże, s. 119–133.

²¹ W. Tatariewicz, *Zapiski do autobiografii*, w: T. i W. Tatariewiczowie, *Wspomnienia*, Warszawa 2011, s. 199. W nawiasach podaliśmy lata, w których uczeni prowadzili zajęcia na Uniwersytecie Wileńskim.

¹⁶ Szerzej na ten temat zob. tamże, s. 274–276.

¹⁷ Tamże, s. 276.

¹⁸ W. Tatariewicz, *Pięćdziesiąt lat filozofii w Warszawie. „Przegląd Filozoficzny” i filozoficzne towarzystwa*, „Przegląd Filozoficzny” 1948, R. 44, z. 1–3, s. 12.

¹⁹ R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak,

1936–1939. Wcześniej wykładał na Uniwersytecie Warszawskim (1927–1937)²².

Czwartym, działającym w dwudziestoleciu międzywojennym uniwersytetem, był utworzony w 1920 roku Uniwersytet Poznański. Powstał on na bazie Wszechnicy Piastowskiej²³. Pierwszym jego rektorem został Heliodor Świącicki. W owym czasie wykładali tu Jan Stanisław Bystron (1919–1925) – etnograf i socjolog; Michał Sobeski (1919–1939) – filozof, krytyk teatralny i publicysta; Stanisław Dobrzycki (1919–1925) historyk literatury, sławista; Feliks Szczepny Dettoloff (1919–1939) – historyk sztuki; Adam Kleczkowski (1919–1933) – językoznawca i germanista; Florian Znaniecki (1920–1939) – filozof i socjolog; Adam Żółtowski (1920–1933) – filozof. W latach 1921–1923 w Poznaniu wykładał również Władysław Tatarkiewicz²⁴. I choć nie wszyscy z wymienionych byli z wykształcenia filozofami, to jednak siłą rzeczy, w tamtym czasie, socjologowie, historycy sztuki, literaturoznawcy czy filologowie w dużej mierze posługiwali się kategoriami filozoficznymi i do filozofii się odnosili.

Przywołać w tym miejscu należy również Katolicki Uniwersytet Lubelski powołany w 1918 roku z inicjatywy ks. Idziego Radziszewskiego²⁵. Wykładali tu między innymi Jacek Woroniecki OP, ks. Józef Pastuszka,

ks. Antonii Szymański oraz wspomniany ks. Idzi Radziszewski. Na lubelskiej uczelni, przed wybuchem II wojny światowej, nie udało się otworzyć Wydziału Filozofii. Jednak zajmowano się nią w ramach Wydziału Nauk Humanistycznych.

Instytucją naukową, która w swych murach gromadziła ludzi o zainteresowaniach filozoficznych, była Wolna Wszechnica Polska, „rodzaj prywatnej szkoły wyższej”. Tu wykładali Józefa Kodisowa, zainteresowana empiriokrytycyzmem, Adam Zieleńczyk – uczeń Windelbanda, historyk filozofii – Ignacy Halpern-Mysłicki, dalej Stefan Rudniarski i Władysław Spasowski – sympatycy materializmu dialektycznego i marksizmu oraz Sergiusz Hessen – filozof wychowania²⁶.

Do przedstawicieli polskiej filozofii interesującego nas tu okresu, reprezentujących bogaty i oryginalny dorobek rodzimej myśli humanistycznej, zaliczyć należy również takie postaci – tworzące i działające poza strukturami uniwersyteckimi – jak Stanisław Ignacy Witkiewicz (pisarz, malarz, filozof, teoretyk sztuki)²⁷, Stanisław Przybyszewski (teoretyk sztuki, dramaturg i powieściopisarz)²⁸, wspomniany już Stanisław Brzozowski (filozof, publicysta i krytyk literacki)²⁹, Stefan Szuman (psycholog, pedagog, filozof, lekarz, malarz i poeta)³⁰, Bolesław Miciński (poeta, krytyk i filozof)³¹,

²² Zob. online: <<http://elzenberg.pl/>>; [dostęp: 23.12.2020].

²³ Pierwsze starania na rzecz powstania uniwersytetu w Poznaniu podjął hr. August Cieszkowski. Więcej na temat historii powstania uniwersytetu w Poznaniu czytaj: A. Gulczyński, *Wszystkie drogi prowadzą do Wszechnicy Piastowskiej*, w: *Vivat Academia! 400 lat tradycji akademickich Poznania, materiały Konferencyjne Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT*, Poznań 2012 oraz R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, L. Ratajczak, *Biografia Władysława Tatarkiewicza. Część pierwsza. Lata 1886–1939*, dz. cyt., s. 166–167.

²⁴ Potem przeniósł się na Uniwersytet Warszawski. Zob. tamże, s. 178–187.

²⁵ Zob. więcej S. Janeczek, *Między filozofią klasyczną a filozofią chrześcijańską. Filozofia na KUL a odrodzona Rzeczpospolita*, „Studia z Filozofii Polskiej” 13(2018), s. 85–110.

²⁶ S. Borzym, *Filozofia międzywojenna (1918–1939). Przegląd stanowisk*, dz. cyt., s. 526–527.

²⁷ Zob. A. Sebesta, *Witkiewicz Stanisław Ignacy* (hasło), w: *Wizerunki filozofów i humanistów polskich XX wieku*, red. J. Szmyd, Kraków 2000, s. 393–396.

²⁸ Zob. też, *Przybyszewski Stanisław* (hasło), w: *Wizerunki filozofów i humanistów polskich XX wieku*, dz. cyt., s. 296–298.

²⁹ Zob. R. Padoł, *Brzozowski Stanisław Leopold Leon* (hasło), w: *Wizerunki filozofów i humanistów polskich XX wieku*, dz. cyt., s. 45–49.

³⁰ Zob. J. Szmyd, *Szuman Stefan* (hasło), w: *Wizerunki filozofów i humanistów polskich XX wieku*, dz. cyt., s. 344–351.

³¹ Zob. B. Truchlińska, *Miciński Bolesław* (hasło), w: *Wizerunki filozofów i humanistów polskich XX wieku*, dz. cyt., s. 226–230 oraz H. Micińska-Kenarowa, *Długi wdzięczności*, Warszawa 2003 i K. Régamey, *Bolesław*

Leon Chwistek (twórca filozoficznej koncepcji wielości rzeczywistości, malarz, literat i publicysta)³² i wielu, wielu innych.

Bieżący numer „Karto-Teki Gdańskiej” poświęcony został filozofii polskiej w latach 1997–1939. Pierwsza z dat wiąże się z narodzinami „Przeglądu Filozoficznego”, rozpoczynającego naszym zdaniem ten etap rozwoju polskiej filozofii, który wyróżnia się systemowym tworzeniem struktur i instytucji, stwarzających warunki dla powstawania polskich szkół filozoficznych oraz rozwoju wybitnych osobowości naukowych, wywodzących się z tych ośrodków. W roku 1939 gwałtownie kończy się etap wzrostu i rozwoju; wojna uniemożliwia działalność polskich uniwersytetów i instytucji naukowych.

W interesującym nas okresie myśl filozoficzna rozwijała się w ramach różnych nurtów, trudno przeto o jakiś jej jednolity obraz. Siła tej filozofii tkwi bowiem „nie tyle w doktrynach [...] – pisał Stanisław Borzym – ile w odkrywaniu coraz to nowych ścieżek myśli, w odsłanianiu zaskakujących i inspirujących widoków”³³ oraz wątków. My właśnie do takich wątków chcielibyśmy nawiązać, choć mamy świadomość, że to nie pierwsze nawiązanie. Warto jednak przypominać filozofie, które w sposób szczególnie odznaczają się głębią refleksji, oryginalnością, a nawet wizjonerstwem, zapowiadając przyszłe kierunki rozwoju myślenia (Feliks Koneczny, Stanisław Ignacy Witkiewicz), wieszcząc upadek pewnych idei i przyszłych katastrof (Marian Zdziechowski) lub rozwijając w ciekawy sposób

własną twórczość i działalność społeczną, oświatową, pedagogiczną i filozoficzno-religijną (Jan Władysław Dawid) czy w dziedzinach takich jak aksjologia, kultura, etyka, religia (Henryk Elzenberg).

Zaproszenie do współpracy nad tematem bieżącego numeru przyjęli prof. Jan Skoczyński, historyk filozofii, autor książek i artykułów poświęconych myśli Mariana Zdziechowskiego; o. prof. Marek Nowak OP, który w swoim tekście polemizuje z przyjętą powszechnie tezą – poglądem, że Jan Władysław Dawid po tragicznej śmierci swojej żony dokonał radykalnej zmiany poglądów i stał się zwolennikiem pozakonfesyjnej mistyki. Prof. Maciej Dombrowski pisze o Stanisławie Ignacym Witkiewiczu w kontekście rozwijanego przez Witkacego monadyzmu biologicznego. Prof. Romuald Piekarski poświęca tekst teorii cywilizacji Feliksa Konecznego, z kolei dr Michał Woroniecki skupia się na biografii Henryka Elzenberga oraz głównych założeniach jego poglądów aksjologicznych.

W aktualnym numerze „Karto-Teki” zrezygnowaliśmy – wyjątkowo – z działu, jakim jest „Polskie archiwum humanistyczne – Wizerunki” „...z uwagi na fakt, że bieżący numer w całości został poświęcony filozofii polskiej.

W dziale „Varia” umieściliśmy dwa teksty. Jednym z nich jest *Słabość i moc myślenia*, stanowiący pierwszą część wprowadzenia do *Filozofii wolności* Rudolfa Steinera, autorstwa Jerzego Prokopiuka – *Słabość i moc myślenia*. Opracowania redakcyjnego maszynopisu podjął się dr Michał Wróblewski. Drugim artykułem jest angielskie tłumaczenie rękopisu Henryka Elzenberga. Pochodzi on z teczki „Księga szkiców”, zdeponowanej w Archiwum Polskiej Akademii Nauk

Miciński 1911–1943, w: B. Miciński, J. Stempowski, *Listy*, Warszawa 1995, s. 25–49.

³² Zob. M. Kucia, *Chwistek Leon Kazimierz* (hasło), w: *Wizerunki filozofów i humanistów polskich XX wieku*, red. J. Szmyd, Kraków 2000, s. 62–64.

³³ S. Borzym, *Panorama polskiej myśli filozoficznej*, dz. cyt., s. 7.

w Warszawie [sygn. III-181, teczka 19 (44)]. Wspomniana teka liczy 19 ponumerowanych stron. Tekst jest datowany na 3 sierpnia 1912 roku. W notatkach sporządzonych przez Elzenberga w dniu 9 sierpnia 1953 roku zawarte są dodatkowe informacje, w których ich Autor nadmienia, że podejmowany temat nie odegrał większej roli, biorąc pod uwagę całokształt jego systemu myślowego, i stanowi zbiór wielu różnorodnych i luźno powiązanych z sobą refleksji (od najbardziej powierzchownych i ogólnikowych, niekiedy podszytych złośliwością stwierdzeń, po wielką metafizykę). Nie zostały one nigdy uporządkowane przez Elzenberga z uwagi na brak czasu. Tłumaczenia notatek Elzenberga podjęła się Hanna Lubowicz.

„Recenzje i polemiki” to ostatni z rozdziałów „Karto-Teki Gdańskie”. Tu głos zabrali: Michał Wróblewski w sprawie książki

Michała Rogalskiego *Producenci margaryny. Marian Zdziechowski i polski modernizm katolicki* (w tekście zatytułowanym *O wierze sztucznej i zjętcałej*), Natalia Marcinowska, w omówieniu książki Józefa Tischnera *Inny. Eseje o spotkaniu* (w komentarzu *Inny. Eseje o spotkaniu – czy Tischner wciąż ten sam?*) oraz Szymon Dąbrowski, w kwestii książki Marka Jawora *W stronę egzystencjalnego oblicza filozofii. Spór Józefa Tischnera z tomizmem* (w recenzji *Spór do dziś aktualny*). Czwarty głos stanowi wypowiedź Joanny Janickiej, dotycząca książki Ewy Bieńkowskiej *Po co filozofowi religia. Stanisław Brzozowski, Leszek Kołakowski* (w tekście *Po co recenzji tytuł?*).

Numer zamyka *Sprawozdanie z działalności Pomorskiego Towarzystwa Filozoficzno-Teologicznego za rok 2020*, przygotowane przez Zbyszka Dymarskiego i Marię Urbańską-Bożek.

ZBYSZEK DYMARSKI:

absolwent Politechniki Gdańskiej i Papiejskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Jest adiunktem w Instytucie Badań nad Kulturą Uniwersytetu Gdańskiego. Prowadzi badania z dziedziny antropologii filozoficznej, antropologii religii i antropologii miasta. Kieruje Pracownią Filozofii i Antropologii Miasta Europejskiego. Jest prezesem Pomorskiego Towarzystwa Filozoficzno-Teologicznego oraz zastępcą redaktora naczelnego „Karto-Teki Gdańskie”. Wydał *Dwugłós o złu. Ze studiów nad myślą Józefa i Tischnera i Leszka Kołakowskiego* (2009) oraz tom [red.] *Człowiek i miasto. Gdańszczanie między starą a nową tożsamością* (2017). Adres e-mail: zbyszek.dymarski@ug.edu.pl

MARIA URBAŃSKA-BOŻEK:

dr, autorka wstępów, artykułów naukowych i popularnonaukowych drukowanych w polskich periodykach filozoficznych, literackich oraz pracach zbiorowych. Współredaktorka i redaktor naukowa 11 książek monograficznych, tłumaczeń, wspomnień i numerów tematycznych z zakresu filozofii i teologii. W latach 2013–2015 wiceprezes Pomorskiego Towarzystwa Filozoficzno-Teologicznego. Członkini redakcji „Gdańskiego Rocznika Ewangelickiego”. Współzałożycielka i redaktor naczelna półrocznika naukowego „Karto-Teka Gdańska”.

Adres e-mail: murbanska-bozek@swps.edu.pl